

קונצ'רטו מס' 8 ב-דו מז'ור לפסנתר ולתזמורת, ק. 246 (פרק ראשון)

וולפגאנג אמדאוס מוצרט זלצבורג, 27.1.1756 - 5.12.1791, וינה

איה גל

הקונצ'רטו נכתב בזלצבורג, באפריל 1776, בעיצומה של תקופה בה כתב מוצרט גם את חמשת הקונצ'רטי לכנור שלו וקונצ'רטי נוספים לפסנתר. היצירה נכתבה לגבי' פון לוצוב, שהיתה רעייתו של הרוזן פון לוצוב - מפקד טירת הוהנזלצבורג ותלמידו של לאופולד מוצרט - וגם אחייניתו של הארכיבישוף של זלצבורג, מעסיקו של המלחין באותה עת.

מוצרט השתמש בקונצ'רטו זה גם לצרכי לימוד, וכן ניגן אותו בעצמו במנהיים באוקטובר 1777. לכן כתב לפרק הראשון ולפרק השני 3 קדנצות ברמות שונות: קדנצה קלה לנגינה בעבור הגבי' פון לוצוב, קדנצה קשה יותר בעבור תלמידיו וקדנצה וירטואוזית לעצמו. מוצרט לא הצליח להוציא את הקונצ'רטו לאור בימי חייו, והוא התפרסם רק לאחר מותו.

לקונצ'רטו 3 פרקים:

1. אלגרו אפרטו (Allegro aperto)

2. אנדנטה (Andante)

3. בקצב המנואט (Tempo di menuetto)

התזמור אופייני לקונצ'רטי המוקדמים של מוצרט: חטיבת כלי קשת, זוג אבובים, זוג קרנות ב-דו ופסנתר סולן.

פרק ראשון

הנושאים

בפרק שלשה נושאים, המציגים תחלופה מהירה של רעיונות מוזיקליים.

הנושא הראשון הוא בעל אופי תרועתי וחגיגי. זהו נושא בן 12 תיבות המתחלק לשני חלקים.

Allegro aperto

Archi *tr* *p* *Tutti* *f* Vni I *p* Vni II *p*

ארבע התיבות הראשונות מוקדשות לביסוס הסולם דו מז'ור. הן מתחילות באקורד דו מז'ור עולה בתקיפות, ומסתיימות באקורד דו מז'ור יורד המופיע בליווי, במהירות כפולה. בין האקורד העולה והאקורד היורד חוזרת על עצמה תבנית מלודית קצרה העולה מן הדומיננטה אל הטוניקה. תבנית זו מופיעה על רקע צליל הטוניקה הפועם בכלי הקשת הנמוכים.

Violino I.

Basso. *f*

מן התיבה החמישית מתפתחת מלודיה בת ארבע תיבות החוזרת פעמיים. מלודיה זו היא בעלת קו מתאָר קָשָׁתִי. היא עולה לאיטה בחצאים, ואז יורדת במהירות כפולה. היחס בין העליה האיטית והירידה המהירה מזכיר את היחס הריתמי בין האקורד העולה והאקורד היורד בתיבות הראשונות.

Violino I.

tr *f*

הנושא השני הוא בן 10 תיבות, ובדומה לנושא הראשון, גם הוא מחולק לארבע תיבות ראשונות המציגות רעיון מוזיקלי ראשון ואחריהן רעיון חדש, הפעם בן שלש תיבות, החוזר על עצמו פעמיים.

הרעיון הראשון ריקודי וחינני, מנוגן בשקט ובליוי עדין

הרעיון השני תקיף יותר, מנוגן בפורטה ובתזמור מלא :

הנושא השלישי הוא מלודיה לירית בקו ארוך, המנוגנת על ידי הפסנתר בתוספת נגיעות בלבד מצד התזמורת. מלודיה זו מעוטרת ומקושטת בסלסולים ובכרומטיקה עדינה, ונעה בין שירתיות לבין ריצה מהירה של חלקי ששה-עשר. הליווי בפסנתר (יד שמאל) הוא בס אלברטי, שהתנועתיות שלו משתנה בהתאם לזרימת המלודיה.

המבנה

כמקובל בקונצ'רטו, הפרק הראשון הוא בצורת הסונטה, עם תצוגה כפולה. בתוך מסגרת מקובלת זו, היוצרת ציפיה מצד הקהל לסדר ידוע של הופעת נושאים וחלקי מעבר, יש כמה "הפתעות" כאשר הפסנתר הסולן אינו עונה לציפיות ומוסיף חלקים משלו.

ראשית, מציגה התזמורת את שני הנושאים הראשונים, כשביניהם חטיבת מעבר קצרה (גשר) ובסיומם חטיבת סיום (קודטה). שני הנושאים מוצגים בסולם הטוניקה (דו מז'ור). הקודטה מסתיימת בטוטי של התזמורת באוניסון, וחזרה על אקורד הפתיחה התקיף, שתפקידו כפול – גם לסיים את תצוגת התזמורת וגם "להציע" לפסנתר את הפתיחה המחודשת של הנושאים ולהכין את כניסתו.

הפסנתר נכנס בחפיפה עם הצליל האחרון של הקודטה. התזמורת מפנה לו את הבמה, והוא מציג את הנושא הראשון במלואו, ללא ליווי תזמורתי וכמעט ללא שינויים. התזמורת מצטרפת לסופי המשפטים.

עם סיום הנושא, התזמורת מנגנת את חטיבת המעבר הקצרה שנוגה קודם. הגשר מתארך והופך לדו שיח בין התזמורת לבין הפסנתר, כאשר הפסנתר מוסיף פסוק עם מודולציה לסולם הדומיננטה (סול מז'ור), והתזמורת עונה בהסכמה ומבססת את הסולם החדש.

במקום להציג את הנושא השני, כמקובל, מציג הפסנתר דווקא את הנושא השלישי, ב-סול מז'ור. לאחר נושא זה חוזר הפסנתר על הגשר, והפעם מתחיל כצפוי את הנושא השני, אך מיד מגיעה "הפתעה" נוספת. אחרי החלק הראשון של הנושא השני הפסנתר אינו ממשיך לחלקו השני, אלא מנגן מעין קדנצה, המבוססת על החלק הראשון של הנושא שנוגן זה עתה, ומפתחת אותו. כדי לחזק את הדימוי לקדנצה משתמש מוצרט בתבנית מקובלת בה הפסנתר מנגן בסוף הקדנצה טריל ארוך כדי להזמין את התזמורת להכנס.

התזמורת אכן נכנסת, ומסיימת (ללא הפסנתר) את נגינת חלקו השני של הנושא השני. לסיום התצוגה מציגה התזמורת קודטה חדשה, בת שתי תיבות, והפסנתר חוזר עליה עם עיטורים.

הקודטה נשארת בסולם סול מז'ור.

הפיתוח מנוגן בעיקר על ידי הפסנתר, בליווי עדין מאד של התזמורת. כמקובל, יש בפיתוח אזכור של פרגמנטים מן הנושאים, והוא משופע בסקוונצות ובמעברים לסולמות בעלי גוון מינורי. הפיתוח מאפשר לפסנתר להפגין נגינה וירטואוזית של ארפז'ים ומהלכים סולמיים. גם בחלק זה מזומנת למאזינים "הפתעה", כאשר הקודטה החדשה שהופיעה בסוף התצוגה מנוגנת פתאום באמצע הפיתוח על ידי התזמורת ואז על ידי הפסנתר, הפעם ב-לה מינור.

אחרי הפיתוח מתחיל המְחָזֵר (רפריזה). זוהי חזרה על תצוגת הפסנתר:

נושא ראשון

גשר

נושא שלישי

חלקו הראשון של הנושא השני

והמשך דמוי הקדנצה של הפסנתר – הכל ב-דו מז'ור.

במקום לסיים את הנושא השני, כמו שקרה בתצוגה, מנגנת התזמורת את **הקודטה הראשונה**, שנוגנה בתצוגת התזמורת.

לקראת סיום, ובמקום המתוח ביותר בקודטה (אקורד קוורט-סקסט של הדרגה הראשונה), התזמורת עוצרת, ומפנה את המקום לקדנצה של הפסנתר. כאן מצפים מנגן הפסנתר לאלתר על מוטיבים מתוך הפרק ולהראות הן את כושר ההמצאה שלו והן את יכולת הנגינה. כאמור לעיל, מוצרט כתב לפרק זה שלש קדנצות ברמות נגינה שונות, בהן יכולים הסולנים לבחור אם אין ברצונם לאלתר.

בתום הקדנצה מצטרפת התזמורת לפסנתר ויחד הם משלימים את הקודטה. הפרק מסתיים כמו שהחל, באופן תרועתי וחגיגי.

הצעות לפעילות

1. כללי

לפני ההכרות עם הנושאים:

א. אלתור של מלודיות ב-דו מז'ור בשירה או בנגינה. המלודיות יתבססו על אקורד או על מהלך סולמי.

ב. שיחה על מהות הקונצ'רטו. מה הם יתרונותיה של התזמורת? (גוונים של כלים שונים, מנעד רחב, טווח עצמות רחב, אפשרות להשמיע צלילים ממקומות שונים במרחב, מרקמים מורכבים). מה יתרונותיו של הסולן? (מהירות, אילתור, רנֶפֶטו)

אחרי ההכרות עם הנושאים:

ג. הקשבה לתצוגה וסימון כניסת שלושת הנושאים המוכרים בעזרת תנועת יד מוסכמת. בקטעי המעבר (גשר, קודטה ראשונה, קודטה שניה) עוקבים ומשווים בין האורך שלהם, והמשותף שלהם.

ד. בחירת שתי קבוצות קטנות של תלמידים, והקשבה לכל הפרק כאשר קבוצה אחת קמה בעת שהתזמורת מנגנת את המנגינה הראשית וקבוצה שניה בעת שהפסנתר עושה זאת.

2. הכרות עם הנושא הראשון:

א. שירת הנושא מספר פעמים מתווים כתובים.

ב. שירה של הנושא בעל פה, תוך סימון בתנועת יד או ברקיעה קלה בכל פעם שמופיע הצליל דו.

ג. שירה תוך סימון קו המֶתָאָר של הנושא בתנועת יד.

ד. תנועה במרחב: הליכה על פי הפעמות תוך הקשבה לנגינת המורה. כיוון ההליכה יתאר את קו המֶתָאָר של הנושא - עליה = הליכה קדימה, ירידה = הליכה אחורה, אין עליה או ירידה = דריכה במקום או סיבוב.

3. הכרות עם הנושא השני:

א. הקשבה לנושא בנגינת המורה, וגילוי החלוקה הפנימית.

ב. רישום של הניגודים בין שני חלקי הנושא: סקונדות לעומת קפיצות, מנעד מצומצם לעומת מנעד רחב, אוקטבה ראשונה לעומת אוקטבה שניה, ניגודי עוצמה, שינויי מרקם.

ג. התבוננות בתוים, וגילוי תופעות מוזיקליות המוצעות על ידי המורה: סקוונצות, אקורד בירידה, צלילים כרומטיים וכד'.

4. הכרות עם הנושא השלישי:

א. הקשבה לנושא ומציאת השוני בינו לבין הנושאים האחרים. מדוע הוא מתאים יותר לנגינת הסולן?

ב. התבוננות בתוים של הפסנתר והתייחסות לתבנית הליווי הנקראת "בס אלברטי" והתרומה שלה לתנועותיו של המוזיקה.

ג. הדגמת קטעים מיצירות נוספות עם בס אלברטי, על ידי תלמידים הלומדי פסנתר, או ביצוע שיר בליווי מוכר בליווי בס אלברטי.

ד. סימון של הצליל הראשון בכל תיבה. הגעה למסקנה כי למרות ההרגשה של הרבה עליות וירידות במנגינה, היא למעשה מרוכזת סביב גרעין של צלילים קרובים.